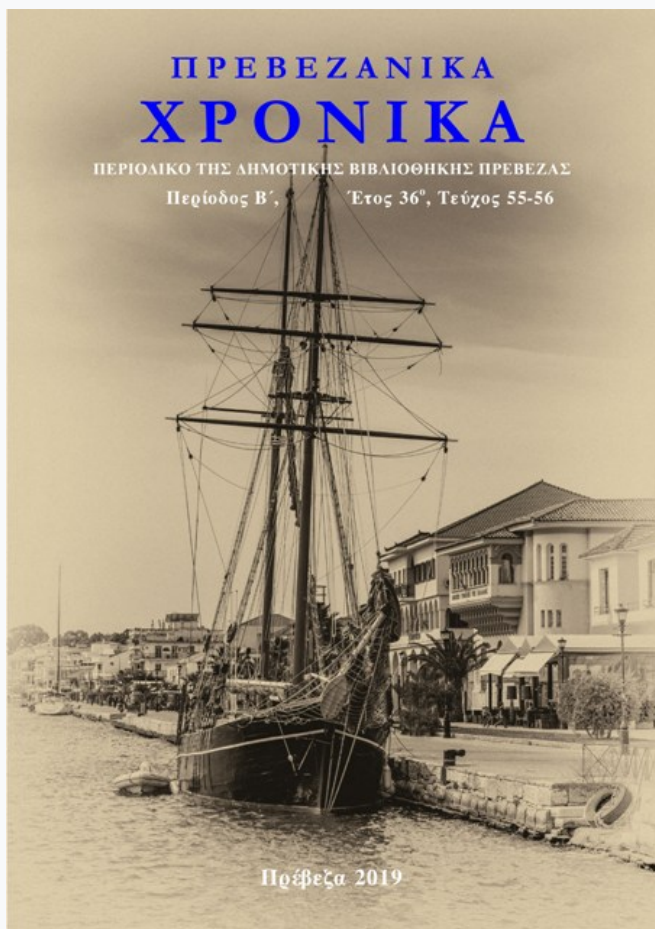

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Αρ. 55-56 (2019)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 55-56 (2019)

Λέξεις που αποχωρούν

Θανάσης Γ. Ανωγιάτης

doi: [10.12681/prch.28255](https://doi.org/10.12681/prch.28255)

Copyright © 2019, Θανάσης Γ. Ανωγιάτης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Ανωγιάτης Θ. Γ. (2019). Λέξεις που αποχωρούν. *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, (55-56), 249-264.
<https://doi.org/10.12681/prch.28255>

Θανάσης Γ. ΑΝΩΓΙΑΤΗΣ

Λέξεις που αποχωρούν

Στην ιερή μνήμη τής Μάννας μου

Εισαγωγή

Το παρόν δημοσίευμα αποτελεί επιλογή λημμάτων από την έως τώρα εργασία μου, η οποία –Θεού θέλοντος– θα συμποσοθεί σε βιβλίο. Όπως, ίσως, υπονοήσατε από τον τίτλο, πρόκειται για λέξεις που χρησιμοποιούνται όλο και λιγότερο. Ευτύχησα να ακούσω, πρωτίστως, και να διαβάσω, δευτερευόντως, αυτές τις λέξεις, μέρος των οποίων παρουσιάζω στο παρόν.

Γιατί ευτύχησα; Πρώτον, γιατί μπορώ να καταλάβω όταν τις διαβάζω και όταν –σπανίως πλέον– ακούω κάποιον ηλικιωμένο να τις λέει. Δεύτερον, γιατί καταλαβαίνω την ιστορία και μέσω τής γλώσσας. Τρίτον, γιατί έχουν, ενίοτε, μοναδική σημειολογία (π.χ. *γκιουζέλ*). Τέταρτον, γιατί μαθαίνω τον τόπο μου και την πολιτισμική του ιστορία. Πέμπτον και σπουδαιότερο, γιατί το έκανα κέφι, μού άρεσε, ήσαν λέξεις καίριες, με χρονικό και μυστηριακό φορτίο.

Πού άκουσα τις λέξεις αυτές; Πρωτίστως στο σπίτι μου, από τους γονείς μου. Οι γονείς μου προέρχονταν από την ύπαιθρο. Ο πατέρας μου μεγάλωσε στην Καμαρίνα Ν. Πρεβέζης και η μάννα μου στον Λούρο Ν. Πρεβέζης. Στη νεαρή τους ηλικία, οι πολυμελείς οικογένειές τους μετακόμισαν στην Πρέβεζα, όπου η μάννα μου γνώρισε τον τότε φούρναρη ψηστικών και μετέπειτα οπωροπαντοπώλη πατέρα μου. Όπως αντιλαμβάνεσθε, οι γονείς μου διέθεταν ένα πλούσιο γλωσσικό κράμα.

Οι γονείς μου είχαν το ανάλογο σόι, τής υπαίθρου κυρίως. Το σόι εμπλούτισε τα ακούσματά μου και τις σχετικές γνώσεις μου. Χάρης στη μνήμη, την γλωσσική ευαισθησία και τη νοσταλγία μου, οι λέξεις αυτές ήσαν παρούσες, κι όταν δεν ήσαν, ήσαν καλά αποθηκευμένες.

Τι συμπέρανα από την ενασχόλησή μου; Ότι οι πλείστες των λέξεων που χάνονται είναι ξενικής προελεύσεως. Αυτό σημαίνει ότι οδηγούμαστε σε έναν εξελληνισμό τής γλώσσας μας. Είναι συνέπεια εξελληνισμού τής πατρίδας μας. Ο εκ μητρός παππούς μου Θεόδωρος Τρούγκος ζούσε στην Πρέβεζα δίπλα

σε Τούρκους. Μιλούσε ελληνικά και αρκούντως τα τούρκικα και τα αρβανίτικα. Ο Γεώργιος Αντύπας τραγουδούσε περίφημα τα τούρκικα τραγούδια. Ο θείος μου Θεόδωρος Καπότος από τον Λούρο, έπαιζε ούτι και χόρευε εκπληκτικά τα τσιφτετέλια. Με τον γιατρό Λογοθέτη όταν γλεντούσαν λέγανε πολλά τούρκικα τραγούδια, ο δε Λογοθέτης έβγαζε το κουμπούρι και το βρόνταγε στο τσακίρ κέφι. Ο λαϊκός ζωγράφος Γιάννης Σούγκας είχε στο συζερί του στα Χάνια πολλούς τούρκικους δίσκους κι είχε ταξιδέψει στην Κωνσταντινούπολη για να ακούσει τον αγαπημένο του τραγουδιστή Zeki Müren.

Τι διαπιστώνω σήμερα; Εκείνο που μπορώ εξ εμπειρίας να πω είναι ότι, σε αντίθεση με πολλούς σημερινούς εγγράμματους, οι παλιοί αγράμματοι μιλούσαν πολύ καλλίτερα. Είχαν σαφήνεια, ακριβολογία, αίσθημα. Τι κι αν χρησιμοποιούσαν και ξένες λέξεις! Το σημαίνόμενο (το μήνυμα) έχει πρωτίστως σημασία· αλλά και το σημαίνον (η λέξη) γλωσσικώς και εθνικώς δεν μπορούσε να αγνοηθεί. Εθνικώς και γλωσσικώς επιβαλλόταν να γίνει κάθαρση από πολλές ξένες λέξεις. Το αποκληθέν γλωσσικό ζήτημα, όμως, έφθασε σε απίστευτες ακρότητες και η γλώσσα έγινε πολιτικό σύμβολο και πολιτική ταυτότητα: καθαρεύουσα = δεξιός, δημοτική (κατά προτίμηση μαλλιάρη) = αριστερός. Ο *κεφτές* πάντως, έμεινε *κεφτές*, η *μπριζόλα* δεν έγινε *φλογίδα*, ούτε ο *Αγαμέμνων* έγινε *Αγαμέμνος*. Επικράτησε η καθομιλουμένη δημοτική μετά λογίων λέξεων και εκφράσεων και μετά ξένων λέξεων που μπαινοβγαίνουν: φεύγει το *σεκλέτι* και ο *νταλκάς*, έρχεται το *σρες* και το *λάπτοπ*.

Πλην όμως: Μετά μεγάλης μου λύπης, και συχνά θυμού, διαπιστώνω ότι, εν ονόματι μιας τάχα δημοτικής, έχουμε οδηγηθεί σε μια, όχι μόνον γλωσσική πενία, αλλά και γλωσσική διαστροφή. Π.χ. έχουν σχεδόν εκλείψει πολλά χρονικά επιρρήματα και έχουν αντικατασταθεί από το τροπικό επίρρημα *άμεσα*: σύντομα, συντόμως, συντομότατα, ταχέως, τάχιστα, επειγόντως, γρήγορα, το γρηγορότερο, αμέσως ... όλα αυτά τα χρονικά επιρρήματα έχουν αντικατασταθεί από το τροπικό *άμεσα*. Η επιρρηματική κατάληξη –ως δεν σημαίνει καθαρεύουσα, άρα δεξιό συντηρητισμό. Άλλο το *άμεσα*, άλλο το *αμέσως*. Οι παλιοί που γνώρισα, αλλά και οι σημερινοί χωριάτες που δεν μολύνθηκαν βαριά από τούς αγράμματους δημοσιογράφους και τούς ακόμη πιο αγράμματους «δημοσιολέκτες» τής τηλεόρασης, μιλούν ωραία γλώσσα.

Πρέπει να προσέξουμε. Όπως αναφέρει σε συνέντευξή του (*Η Καθημερινή* 9.8.2020) ο ακαδημαϊκός Πασχάλης Κιτρομηλίδης: «Η εκπαίδευση πρέπει να μαθαίνει τα παιδιά γράμματα. Και κυρίως γλώσσα». Γιατί, κατά την ερασιτεχνική μου άποψη, η γλώσσα δεν είναι απλώς μέσον επικοινωνίας. Η γλώσσα είναι η ιστορία μας, η πατρίδα μας, η καθημερινή αισθητική μας, η γνωσιακή μας ταυτότητα, το όχημα ακόμη και ατομικής ψυχικής εκδήλωσης (π.χ. *μοιρολόι*). Η γλώσσα είναι αυταξία. Χωρίς αυτή δεν υπάρχει κοινωνία.

Στο κείμενό μου ακολουθώ, ως προς τα μονοσύλλαβα άρθρα και αντωνυμίες, τον τονισμό που προτείνει ο Γ. Μπαμπινιώτης στο *Λεξικό των δυσκο-*

λιών και των λαθών στη χρήση τής Ελληνικής. Κατ' αυτόν, η γενική ενικού και η αιτιατική πληθυντικού τού οριστικού άρθρου και οι προσωπικές αντωνυμίες τονίζονται για να διακρίνονται εύκολα από τις κτητικές αντωνυμίες.

Τα λεξικά που χρησιμοποίησα για τη μελέτη μου είναι τα κάτωθι:

Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος – Λαρούς – Μπριτάννικα

Γ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό τής Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα, 1998

Δ. Δημητράκος, *Νέον Ορθογραφικόν Ερμηνευτικόν Λεξικόν*, Αθήνα, 1972

Ευ. Μπόγκας, *Τα Γλωσσικά Ιδιώματα τής Ηπείρου*, ττ. Α΄-Β΄, Ιωάννινα, 1964-66

Π. Αραβαντινός, *Ηπειρωτικόν Γλωσσάριον*, Αθήνα, 1997

Μπ. Κουβέλης, *Λεξιλόγιο του Ξηρομέρου*, Αθήνα, 1999

Τα γλωσσάρια βιβλίων των Σεραφείμ Ξενόπουλου, Χρήστου Χρηστοβασίλη, Νίκου Καρατζένη.

Τα λήμματα με αστερίσκο (*) δεν τα βρήκα στα παραπάνω λεξικά.

αβέρτος*, ο

Άνθρωπος ανοιχτός, ευχάριστος, ανοιχτοχέρης. Επί οικοπέδου, το δίχως περιορισμούς, το άνετο. Το επίρρημα *αβέρτα* σημαίνει «χωρίς φειδώ», «απεριορίστα». Ο Σεραφείμ Ξενόπουλος γράφει: «Αβέρτο = ατείχιστον».

Ετυμολογείται από το ενετικό *averto* = ακάλυπτος.

Ακουγα παλιότερα την φράση *αβέρτα κουβέρτα*, με μάγκικη σημειολογία, αλλά μού ήταν ασαφής. Μέχρις ότου ακροάστηκα το ρεμπέτικο άσμα *Μανόλης Χασικλής*. Τού λέει ο, επίσης φυλακισμένος, φίλος του:

*Έλα, βρε Μανολάκη,
να τα λιμάrouμε,
να στρώσουμε κουβέρτα,
να τούς τα πάρουμε.*

Σχολιάζει ο Ηλίας Πετρόπουλος στο μνημειώδες έργο του *Ρεμπέτικα Τραγούδια*: «Η έκφραση *έλα να τα λιμάrouμε, να στρώσουμε κουβέρτα, να τούς τα πάρουμε* αναφέρεται στο μπαρμπούτι, που, συνήθως, το παίζουνε πάνω σε κουβέρτα. Εξάλλου, συχνά λιμάrouν ορισμένες γωνιές των ζαριών, ώστε να κυλούν πιο εύκολα και να φέρνουν επιθυμητές ζαριές».¹

Άρα, με βάση τα παραπάνω, *αβέρτα κουβέρτα* σημαίνει «τζόγος κατ' εξακολούθηση», δηλαδή μη νόμιμη και σοβαρή δραστηριότητα, γι αυτό και λέγεται πολλές φορές με σκωπτική διάθεση.

¹ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ 1979, 127.

αγάλια και αγάλι αγάλι (επαναληπτικά για επίταση)

Σιγά, ήρεμα, βαθμιαία, λίγο-λίγο.

Ετυμολογία κατά τον Μπαμπινιώτη: < μεσαιωνικό *αγάλη(ν)* < *αγάληνα* < *αγαληνά* < *γαληνά*, επίρρημα του αρχαίου επιθέτου *γαληνός* «ήρεμος».

«– Καλώς το παιδί, πώς πήγες;

– Καλά πατέρα ... εκείνο το χωράφι δεν ξεχερσώνεται με τίποτα, με ξεπλάτισε.

– *Αγάλια αγάλια* παιδί μου, το πήρες και συ ξεκοπή. Έλα κάτσε, βγάλε τα τσουράπια να ξεκουραστείς. Τασιά φέρε τη λεκάνη να πλυθεί ο Κώτσιος.

– Έρχομαι πατέρα, θα πάρω μόνο λίγο τη φέξη να βρω τη λεκάνη.

– Παρ' τη, αλλά πρόσεχε μη σπάσεις το λαμπόγιαλο και μείνουμε γκαβοί». ²

αγκουλίθρες* (οι)

Οι *αγκουλίθρες* ήταν ένας κυματοθραύστης στο λιμάνι τής Πρέβεζας, κατασκευασμένος από μεγάλες πέτρες.

Ίσως να προέρχεται από το *ογκόλιθοι* και την λαϊκή μετατροπή του *ογκολίθαρα*. Ογκολίθαρα > αγκολίθαρα > αγκολίθρα > αγκουλίθρα. Το *αγκουλίθρα* θεωρήθηκε θηλυκό –κατά το κολυμβήθρα, δαχτυλήθρα– και επειδή οι πέτρες ήταν πολλές, έγινε *αγκουλίθρες*. Εάν η ετυμολογία μου είναι ορθή, πρέπει να γράφεται με –ι.

αθέησε*

Το έχω ακούσει μόνον σε τρίτο πρόσωπο. *Αθέησε* σημαίνει «πλούτισε υπέρμετρα», «ήταν εξαιρετικά προσοδοφόρα η οικονομική του ενέργεια».

Φράση [στο εξής ΦΡ.]: Απ' όταν αν' ξε το μαγαζί στ' πλατεία, αθέησε!

Υποψιάζεστε την ετυμολογία τής λέξεως *αθέησα*: αόριστος τού ρήματος *αθεώ*, άλφα στερητικό και *Θεός*. Το *αθεώ* σημαίνει «είμαι ή γίνομαι άθεος».

Γιατί, όμως, το *αθέησα* απέκτησε την σημασία «πλούτισα υπέρμετρα»; Ο πλούτος είναι αντιχριστιανική ιδιότητα; Ο πλούτος είναι ύβρις κατά την αρχαία έννοια;

Γράφει η εγκυκλοπαίδεια Μπριτάνικα: «Υβρις, στην κλασσική ελληνική ηθική και θρησκευτική σκέψη, είναι η οίηση, η αλαζονεία, η οποία υποδηλώνει ασέβεια και περιφρόνηση τού μέτρου και των ορίων που διέπουν τις ανθρώπινες πράξεις στα πλαίσια τής τάξης τού σύμπαντος. Είναι η αμαρτία στην οποία είναι περισσότερο επιρρεπείς οι ισχυροί και προικισμένοι άνθρωποι».

Το 1905 ο Γερμανός κοινωνιολόγος Μαξ Βέμπερ δημοσίευσε το έργο του *Η Προτεσταντική Ηθική και το Πνεύμα τού Καπιταλισμού*. Γράφει ο Νίκος Μουζέλης στον πρόλογο τής εκδόσεως τού βιβλίου από την εφημερίδα *Το*

² ΠΑΝΟΣ 2016, 23.

Βήμα: «[Η καλβινιστική θεολογία] στο χώρο τής οικονομίας οδήγησε στον δημιουργικό επιχειρηματία που βιώνει τη σκληρή δουλειά, την αποφυγή σπατάλης/χλιδής και την ακατάπαυστη συσσώρευση σαν ένα είδος πνευματικής άσκησης, σαν ένα είδος προσευχής προς τον Κύριο».³

Υπάρχει, όμως, και η γνωστή φράση τού Ευαγγελίου: «Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι δυσκόλως πλούσιος εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Πάλιν δὲ λέγω ὑμῖν, εὐκοπώτερόν ἐστι κάμηλον διὰ τρυπήματος ραφίδος διελθεῖν ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελθεῖν». (Κατὰ Ματθαῖον, ιθ' 23-24).

Μπλέξαμε!

Ο πλούτος, πάντως, από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, δεν έχω διαπιστώσει να θεωρείται –ως εκτός μέτρου υπερβολή– ύβρις. Εξαιρείται ... Είναι πολύ αγαπητός, και σκοπός ζωής τού πλείστου των ανθρώπων· μεγάλη κοινωνική καταξίωση. Κατακριτέος, ενίοτε, μπορεί να είναι ο τρόπος απόκτησής του και διαχείρισής του.

Ο Κάρολος, παρατηρεί: «Η έκταση τής δύναμης τού χρήματος είναι η έκταση τής δύναμής μου. [...] Το χρήμα χαίρει ιδιαίτερης εκτίμησης, άρα και ο κάτοχός του. [...] Το χρήμα είναι το υπέρτατο αγαθό, άρα και ο κάτοχός του είναι αγαθός».⁴

ακουρμαίνομαι

Αφουγκράζομαι, «στήνω αφτί».

Στα *Πρεβεζάνικα Χρονικά* ο –μακαρίτης πλέον– δικηγόρος Σπύρος Δήμας γράφει σχετικώς: «Μια λέξη (από τα ιδιώματα τού τόπου μας) είναι: *ακουρμάστ'κα* ή *ακουρμάζομαι* (άκουσα, ακούω). Με κυριολεξία: έβαλα αφτί – κρυφάκουσα ή βάζω αφτί – κρυφακούω. Από πού να παράγεται η λέξη;»⁵

Η λέξη παράγεται από το *ακροάομαι* και έχει μια περίπλοκη ετυμολογική εξέλιξη.

αλ(ι)σίβα (η)

Υγρό πλυσίματος από στάχτη καυσόξυλων και νερό. Η στάχτη είναι κοσκινισμένη, απαλλαγμένη από καρβουνάκια. Όπως μού έχει πει μια αδερφή τής μάνας μου, για πιο δυνατό αποτέλεσμα (π.χ. όταν ήθελαν να λουστούν) τη στάχτη την ξανάκαιγαν στον φούρνο.

Πρόέρχεται από το ιταλικό *lisciva*.

Ο Αραβαντινός μεταφέρει μια νόστιμη αφήγηση τού Γάλλου προξένου Πουκεβίλ για τον Αλή πασά, όταν κάποτε είχε κληθεί σε γεύμα από τον Αλή:

³ ΜΟΥΖΕΛΗΣ 2010, 9.

⁴ ΜΑΡΕ 1974, 180.

⁵ ΔΗΜΑΣ 1978, 35.

Αφού παρήλασαν άπειρα φαγητά «[...] ήλθε η σειρά τού πιλαφίου (σύνηθες επιδόρπιον φαγητόν τών Τούρκων). Ο Αλής βυθίσας εν αυτώ το κοχλιάριον του εξήγαγεν όγκον εκ πτερών ορνίθων, εννοήσας δε αμέσως, ότι είχαν βράσει την όρουζαν εντός τού ύδατος τού χρησιμεύσαντος όπως τίλωσι [μαδήσουν] τας όρνιθας, ωχρίασεν αμέσως συνωφρωθείς, τρόμος δε κατέλαβε τότε πάντας τους παρισταμένους. «Πω! Τι είναι τούτο;» ανέκραξε δι' ηλλοιωμένης φωνής. Ταυτοχρόνως δε τα βλέμματά του συνήντησαν τα ιδικά μου και αγνοώ εκ τί- νος επιδράσεως εξερράγη εις καγχασμούς. «Βλέπεις, παιδί μου, μοι είπε τότε, πώς με υπηρετούν; Α! θα τούς κρεμάσω καμμίαν ημέραν». «Αλλά τούτο, απή- ντησα εγώ, δεν θα τούς τελειοποιήση εις την μαγειρικήν». – «Και όμως, αν εγνώριζες πόσον είναι τούτο αναγκαίον διά να τούς μάθη να φέρονται». – «Αλλ' αυτήν την φοράν, τουλάχιστον, υπέλαβον εγώ, θα τοις το συγχωρήσης». – «Ναι, απήντησεν ούτος, αλλ' απαιτώ να φάγουν το πιλάφι βρασμένο εις *αλε- σίβα* και μ' όλα τα πτίλλα». (Εξετελέσθη δε τω όντι η τοιαύτη διαταγή). «Άνευ σου, μοι προσέθηκεν, αι κεφαλαί των θα ήσαν τώρα εις την αυλήν»».⁶

αλμπασία (η)*

Πολλή βαζούρα, ανυπόφορη φασαρία.

Το έχω ακούσει μόνο στη φράση «Μ' σήκωσες αλμπασία!»

Μπασιά λέμε το μπάσιμο, την είσοδο, τόσο τον χώρο-πέραςμα όσο και τούς εισερχόμενους. Ο Μπόγκας αναφέρει τη φράση Παργινού: «Ο Γιώργος γιόρταζε χτες κι είχε μεγάλη μπασιά».

Σκέφτομαι, λοιπόν, ότι το *αλμπασία* μπορεί να προήλθε από το «όλο μπασιά», δηλαδή μεγάλη φασαρία, λόγω πολυκοσμίας: Όλο μπασιά > ολο- μπασιά > ολμπασιά > αλμπασιά > αλμπασία. Το «μ' σήκωσες αλμπασία» κατά το «μ' σήκωσες ζούρλια».

Υπάρχει και η *άλμπα* η οποία στη γλώσσα των ψαράδων σημαίνει *χαρναγή*, *λυκαυγές*, αλλά δεν βλέπω να συνδέεται.

αμανάτι (το)

Αντικείμενο για φύλαξη, παρακαταθήκη, ενέχυρο ή εγγύηση.

Από το αραβικό *emânet* (στον πληθυντικό *emânat*).

Παραθέτω τμήμα από τον κατάλογο αντικειμένων που συνέταξε το 1836 η Ζαχαράτη Μαυρογένους και τα είχε δώσει στην κόρη της Μαντώ:

- 24 πυρούνια ασημένια
- 24 κουτάλια ασημένια όμοια
- 2 κουτάλια ασημένια τού Ζορβά
- 2 πιατάκια ασημένια
- 1 τσουκαριέρα

⁶ ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ 2001, II, 498.

Ι ζευγάρι σκουλαρίκια σμαράγδια μεγάλα και επάνω εις τον φιόγκον έξη ματάκια.

Δεν ηζεύρω τι άλλο έχει ενέχυρον εις τον Βαρούχαν. Τα ρηθέντα ασημικά μοι έγραφεν από Ναύπλιον ότι τα έχει εκεί αμανέτι.

Ι ρολόγι μαλαματένιο με την καδένα του, επάνω εις αυτό σμάλτο

Ι δακτυλίδι μαλαματένιο αντίκα σμαράγδι και με δυό αετούς επάνω και γύρωθεν εις αυτό διαμαντάκια εν είδη ροζέτας.⁷

Και πολλά ακόμη.

αμούντ*

Άφαντος.

ΦΡ.: Γίν'κι αμούντ (έγινε άφαντος).

Προέρχεται από το ιταλικό *a monte* (= στο βουνό).

Είναι πιο πολύ γνωστό με τη μορφή *αμόντε*. Υπάρχει σε επιστολή από τα Ψαρά τής 29.5.1822 των Υδραίων ναυάρχων προς τούς προκρίτους τής νήσου: «Διά τα μηνιαία τών ναυτών, οπού σάς εγράψαμεν να τα δώσετε εις τα οσπίτια των, ήτον το καλλίτερον να έλθουν εδώ, διατί ολοένα μάς φεύγουν από αυτούς και θέλει πάνε *αμόντε*».⁸

Ο όρος *αμόντε* χρησιμοποιείται και σήμερα στο μπιλιάρδο και την πόκα. Με την μορφή *αμούντ* εμφανίζεται και στο περιοδικό *Τζουμερκιώτικα Χρονικά*: «Αυτό ήταν και πάει, το έφαγε η γάτα, *αμούντ!*»,⁹ και «*Αμούντ* σημαίνει άφαντο».¹⁰

αραού*

Είδος φαγητού.

Η μάννα μου έλεγε *αραού* το φαγητό που γινόταν από κοκκινιστό κόκορα ή μοσχάρι με μπόλικα καρυκεύματα και συνοδευόταν από μακαρόνια. Είχε μάθει να το λέει *αραού* από την δεύτερη θεία της Φεβρωνία Μπακούλα (θεία Φρωνία), τής οποίας η μητέρα εργαζόταν ως υπηρεσία στο πλουσιόσπιτο τού Καρύδη. Αν δεχθούμε ότι η γαλλική γλώσσα ήταν τότε σύστοιχη τής αστικής τάξεως, μπορεί το *αραού* να είναι παραφθορά τού γαλλικού *ραγού*, που σημαίνει έντονα καρυκευμένο μαγείρεμα κρέατος βραστόυ.

Αρτολίθια (τα)*

Παραλία τού Ιονίου.

⁷ ΣΚΙΑΘΑΣ 2014, 94.

⁸ ΚΟΚΚΙΝΟΣ 1956, τ. 4, 429.

⁹ ΠΑΠΠΑΣ 2014, 79.

¹⁰ ΣΤΑΜΟΥ 2014, 86.

Κατά την άποψή μου, η λέξη προήλθε από το *ορθολίθια*, λόγω των όρθιων βράχων που υπάρχουν στην θάλασσα, κοντά στην ακτογραμμή.

Ο Κερκυραίος την καταγωγή Ιάκωβος Πολυλάς γράφει: «Αυτού, όχι μακράν από το ακρογιάλι, σηκώνεται βράχος υψηλός, οπού τον λέγουν *ορθολίθι*».¹¹

αχώ, αχώ

Αντηχώ, αντιλαλώ.

Από το ρήμα *ηχώ*.

Το έχω ακούσει από τη μάνα μου μόνο στον αόριστο, όταν εκθείαζε την καλλιφωνία τού πατέρα της: «Όταν τραγούδαγε ο πατέρας *άχαγε* ο τόπος. Είχε πολύ γλυκιά και δυνατή φωνή, δίχως να ζορίζεται. Έκανε και πολλά τσακίσματα». Μού έχει αφηγηθεί, μεταξύ πολλών άλλων, και τις εξής δύο ιστορίες:

«Η αδερφή μου η Μαριάνθ', είδες, ήταν σακάτικ' απ' τη μέση τ'ς. Στο χωριό έλεγαν πολλοί <ποιος θα τ' πάρ' αυτή;> Ας ήταν όμορφ'. Τη Μαριάνθ' όμως τη πήρε ο Φώτ'ς, πού 'ταν εξαιρετικός. Όταν τελείωνε το γλέντ' μετά το γάμο, ο πατέρας είπ' ένα τραγούδ' τ'ς τάβλας, που τό φτειαζε κείν' τ'ν ώρα:

*Εγώ το δέντρο αγκάλιασα
και τον καρπό τον πήρα.
Ας πάρουν τώρα κι οι εχθροί
τα μαραμένα φύλλα».*

Ειρήσθω εν παρόδω, ότι ο παππούς μου απαγόρευσε στον άντρα της να κόψει τα μαλλιά της. Και η θεία Μαριάνθη δεν τά 'κοψε, παρ' ότι έζησε στην Άρτα, ενώ ο πατέρας της στον Λούρο και μετά στην Πρέβεζα. Τα τύλιγε κότσο σε σχήμα οκτώ.

Η δεύτερη ιστορία είναι σχετική με τον άλλον Φώτη, τον γιό του, όταν ήταν εξορία στη Μακρόνησο. «Ο πατέρας είχε πάει στ'ν Αθήνα να κάν' ενέργειες για το Φώτ', πού 'ταν εξορία. Δε κατάφερε τίποτε. Ένα μεσημέρ' πό 'κατσε σ' ένα καφενείο, απ' το καημό τ' πήρε ένα τραγούδ'. Μόλις τον άκ'σαν οι άλλοι ... <αμάν γέροντα, να πας να χτυπή'εις πλάκα! (δηλαδή να ηχογραφήσει δίσκο)>. Τι δίσκο να βγάλει ο πατέρας ... για δίσκο ήτανε;»

Ατυχώς, δεν έχω ακούσει τον παππού μου να τραγουδάει. Η μάνα μου ήταν το τελευταίο από τα εννιά παιδιά του και τον θυμάμαι σε μεγάλη ηλικία. Πέθανε υπεραιωνόβιος. Ισχυρή προσωπικότητα.

Το ρήμα αναφέρει και ο δάσκαλος από την Κρυσπηγή (πρώην Ντούβγενα) Σπύρος Ντούσιας:

«<Στ' άρματα, στ' άρματα, εμπρός στον αγώνα
για τη χιλιάκριβη τη λευτεριά».

¹¹ ΠΟΛΥΛΑΣ 2011, 141.

Κι άχαιε ο τόπος, ακούγονταν βροντές και παντού καπνοί, αντάρες και καταχνιά, σωστά αστροπελέκια, που τσάκιζαν μια μια τις αλυσίδες τής ντροπής και τής υπόκυψης, θεριεύοντας έτσι την πίστη τού λυτρωμού τού λαού μας».¹²

βλιώρα (η)

Έτσι αποκαλείται υποτιμητικώς το ανθρώπινο πλήθος, οι φτωχές λαϊκές μάζες.

ΦΡ. Πλάκωσ' η παλιοβλιώρα. (Πιο ... χορταστικό από το «πλάκωσ' η βλιώρα»).

Προέρχεται από την αλβανική πόλη Βλόρα, τον αρχαίο Αυλώνα («ο αυλών» αρχαιοπρεπώς είναι η κοιλάδα). «Κατ' αναλογία», γράφει ο Μπόγκας, «προς τούς φτωχούς και ρακενδυτους άτακτους αλβανούς στρατιώτες, που κατέκλυζαν τα Γιάννινα κατά τις διάφορες τουρκικές επιστρατεύσεις, τούς προερχόμενους από τα μέρη τού Αυλώνα (Βλόρε)».

Επίσης, ο Ηλίας Βασιλάς: «Οι μικροί καλλιεργηταί, η μεγάλη μάζα τού πληθυσμού, οι ψαράδες, υβριστικώς απεκάλουν τούς ραδιούργους φεουδάρχες <κατεργαρέους> και <καταχθονίους>, οι δε τελευταίοι τούς απεκάλουν, <Ποπολάρους> ή <Βλιώρα> (αλβανική λέξις, ο <Αυλών>, διότι πολλοί ήσαν αλβανόφωνοι χριστιανοί από την Βόρειον Ήπειρον)».¹³

βολά (η)

Η φορά (χρονικώς).

Η γιαγιά μου πάντα έλεγε *βολά*. Π.χ. «Εγώ, μια βολά, στο 'πα κι βάλτο στο μυαλό σ'».

Ετυμολογία Μπαμπινιώτη: «Όψιμο μεσαιωνικό < αρχαίο *φορά*, υπό την επίδραση τού ουσιαστικού *βολή*».

Γράφει ο Κυριάκος Σκιαθάς: «Ο βιογράφος του Γ. Γαζής μάς διασώζει τη γνωμοθεωρία τού Καραϊσκάκη για τούς νόθους: <καθώς η φύση δέχεται τα κεντρώματα και δείχνει ταμπολιασμένα δέντρα πλειό καλά από τ' άγρια, έτσι κι ο Θεός κάνει πολλές *βολές* τα μπάσταρδα παιδιά πλειό άξια από τ' άλλα, τα γνήσια»».¹⁴

βορί (το)*

Βορί λέγονται τα πολύ μικρά κεφαλόπουλα (ψάρια). Είναι πιο μικρά από το «λιάνωμα».

ΦΡ. Τι ν' αγοράσω απ' αυτά; Αυτά είναι βορί.

Ίσως η λέξη να προέρχεται από την «βορά»: δηλαδή ότι αποτελούν τροφή για τα μεγάλα ψάρια κι όχι για τους ανθρώπους.

¹² ΝΤΟΥΣΙΑΣ 1992, 15.

¹³ ΒΑΣΙΛΑΣ 2012, 266.

¹⁴ ΣΚΙΑΘΑΣ 2014, 312.

βριζόνι (το)*

Μέσον μεταφοράς, σαν φορείο με βάθος.

Φτειάχεται από δύο παράλληλα λουμάκια (ξύλα σαν στυλιάρια) πλεγμένα με ψιλή τριχιά (ριγανέλι).

Ετυμολογικώς ίσως να συνδέεται με την *βρίζα* (σίκαλη).

Στο βριζόνι π.χ., τα παλιότερα χρόνια που ξεφλούδιζαν τα καλαμπόκια (ρόκες) με τα χέρια, ρίχναν τα ροκόφυλλα, και δυο άτομα τα μετέφεραν στην αποθήκη για ζωοτροφή. Το ξεφύλλισμα γινόταν βράδυ και είχε χαρακτήρα κοινωνικής εκδήλωσης. Μαζεύονταν πολλά άτομα, πότε στο ένα σπίτι, πότε στο άλλο. Λέγονταν ιστορίες, παραμύθια, τραγούδια, πίνανε τσίπουρα, κρασί κλπ. Η μάννα μου τα πιο πολλά από τα ωραία παραμύθια, με τα οποία μάς μεγάλωσε, τα έμαθε στο ξεφύλλισμα.

«Έτσι όταν τελειώνει το μάζεμα των καλαμποκιών άρχιζαν τα ξεφλουδίσματα. [...] Μαζεύονταν τα βράδια και με το φως του λυχναριού ολόκληρη η γειτονιά, συγγενείς και φίλοι, μια βραδιά στον ένα, μια βραδιά στον άλλον, και με γέλια και με τραγούδια, με αστεία, με πειράγματα γινόταν μια ατμόσφαιρα που δεν μπορείς σήμερα να συναντήσεις.

Εκεί τις περισσότερες φορές γίνονταν και οι γνωριμίες, νέοι με νέες, κοπέλες και αγόρια, και οι ηλικιωμένοι άρχιζαν τα προξενολόγια, άντε και τού χρόνου να σάς παντρέψουμε, άντε και του χρόνου θα 'ρθει και σένα η σειρά. Πού να βρεις σήμερα τέτοια ατμόσφαιρα, πού να βρεις τη χαρά και την αγάπη τόσων ανθρώπων!» [Αναφέρεται στο χωριό Κανάλι].¹⁵

γιαλικά (τα)

Τα οστρακόδερμα.

Προφανώς λέγονται *γιαλικά* επειδή ζουν στα ρηγά νερά, στον γιαλό. «*Γιαλικά* λέγονται οι καποσάντες (χτένια), τα χάβαρα, τα πετροχίβαδα, οι σωλήνες, τα προσφορίτια κ.λπ.»¹⁶

γρίλλια (τα)

Τα σκέτα νερόβραστα ξερά φασόλια, τα οποία μπορούμε να κάνουμε σαλάτα.

ΦΡ. Εμείς την Καθαρά Δευτέρα τρώμε πάντοτε φασόλια γρίλλια.

Το γουρούνι παλαιότερα λεγόταν *γρύλλος* (εξ ου και *γρυλλίζω*). Ίσως τα σκέτα φασόλια, βρασμένα ή άβραστα, να αποτελούσαν σε κάποιες περιπτώσεις τροφή των χοίρων και να προέκυψε το *γρίλλια*.

Γρίλλια, όπως γράφει ο Μπόγκας, ονομάζει ο Γ. Κοτζιούλας (από τη Πλατανούσα Τζουμέρκων) «τα στεγνά φασούλια, φαΐ». Ομοίως και στο γειτονικό τής Πλατανούσας χωριό Ανώγι, απ' όπου είναι η ενδιάμεση απότερη

¹⁵ ΚΑΡΤΕΖΙΝΗΣ 2007, 17.

¹⁶ ΒΑΣΙΛΑΣ 2012, 182.

καταγωγή μου –όπως δηλοί και το επώνυμό μου Αναγιάτης, το οποίο στην απώτατη ήταν Κόκαλης.

ζέρδελο (το)

Το βερίκοκο.

Από το τουρκικό *zerdeli*, που προήλθε από το ινδικό *zardalu*. Η καταγωγή τής βερικοκιάς είναι από την κεντρική Ασία (γι' αυτό και το *zardalu*). Στην Ευρώπη ήρθε τον 1^ο π.Χ. αιώνα από Αρμένιους εμπόρους, και η βοτανική της ονομασία είναι *prunus armeniaca*.

ζυγιά (η)

Το παραδοσιακό μουσικό συγκρότημα, η δημοτική κομπανία.

Όπως προκύπτει από το κλασσικό βιβλίο της Δέσποινας Μαζαράκη *Το λαϊκό κλαρίνο*, ονομάστηκε *ζυγιά* διότι αρχικώς το μουσικό συγκρότημα αποτελούνταν από δύο όργανα, καραμούζα και νταούλι, ήταν ζυγό. Αργότερα η καραμούζα αντικαταστάθηκε από το κλαρίνο και το νταούλι από το λαούτο. Το κλαρίνο ήταν όργανο εσωτερικού χώρου, ήπιο και μελωδικό.

«Το κλαρίνο στην αρχή δεν τόθελαν οι χωριανοί. Η καραμούζα είχε το νταούλι που βάραγε, ενώ το κλαρίνο είχε ένα λαούτο και δεν ακούγονταν. Οι πιο πλούσιοι παίρνανε κλαρίνα, οι πιο φτωχοί καραμούζα. [...] Λίγο-λίγο όμως η καραμούζα έφυγε από τον κόσμο».¹⁷

θελί (το)

Κομμάτι πίτας.

Παραφθορά τής λέξεως *φελί*. Από το αρχαίο *οφέλλιον* (= μικρή μάζα), λατινικής προελεύσεως.

«Την Πρωτοχρονιά δεν κόβουμε την βασιλόπιτα. Τότε τρώμε την λαδόπιτα, σκέτη, φτιαγμένη με λάδι, σιμιγδάλι και μύγδαλο πάνω σε κάθε *φελί* και καρυδόψυχα».¹⁸

θιαμαίνομαι

Απορώ, εκπλήσσομαι.

ΦΡ. Σε θιαμαίνομαι μωρέ Κώστα, πώς τά 'κοψες έτσ' τα ξύλα;

Από το *θιάμα* < *θαύμα*.

Ο Χρηστοβασίλης το ερμηνεύει «απορώ και συγχρόνως θαυμάζω». «Αυτό το ποσό το μεταχειρίστηκε ο Λάμπρος ο Βενέτης για ν' αγοράσει ένα ζευγάρι βόδια, γιατί τού είχε φάγει ο λύκος το ζευγάρι του, δυο βόδια σαν αστέρια,

¹⁷ ΜΑΖΑΡΑΚΗ 1984, 48.

¹⁸ ΒΑΣΙΛΙΑΣ 2012, 630.

που τα *θαυμαίνονταν* όλη η Λεφτοκαρυά, η Ραβεννή, η Μπράνια και το Κούτσι, τα περίχωρα [...]».¹⁹

ίγκλες (οι)

Πάνινες ή δερμάτινες ζώνες, κατάλληλα προσαρμοσμένες, με τις οποίες δένανε ψηλά τα μπρος με τα πίσω πόδια τού πουλαριού (πριν γίνει άλογο), ώστε να αλλάξει τον φυσικό του βηματισμό και να πηγαίνει ρεβάνι. (Ρεβάνι είναι γρήγορο περπάτημα τού αλόγου χωρίς να τραντάζεται ο αναβάτης). Δεν ξέρω για πόσον καιρό έπρεπε να τις φοράει.

Από το λατινικό *cingula* (= ζώνη).

Ο μητροπολίτης Σεραφείμ Ξενόπουλος στο *Δοκίμιον Ιστορικών περι Άρτης και Πρεβέζης* γράφει: «Ίγκλαις = ζώναι σαγμάτων αχθοφόρων ζώων».

Και ο Πάτρικ Λη-Φέρμορ: «Είχε ακόμα γκέμια για τα μουλάρια, κομμάτια λουριά για *ίγκλες* κι ένα δυό ξύλινα σαμάρια».²⁰

Έχω δει, πριν πολλά χρόνια, δύο άλογα με *ίγκλες*. Το ένα που είδα στην Αιτωλοακαρνανία, κοντά στα Παλιάμπελα, είχε *ίγκλες* από τριχιά και τα πίσω πόδια ήταν άσχημα πληγιασμένα. Το ζώο υπέφερε, ενώ το άλλο «ζώο» ήθελε άλογο με ρεβάνι, τρομάρα του!

καλάι (το)

Ο κασσίτερος.

Από το αρχαίο *κάλλαϊς* (= πολύτιμος λίθος γλαυκοπράσινου χρώματος) ή, κατ' άλλους, από το τούρκικο *kalay*, το οποίο είναι πιθανώς αντιδάνειο από το *κάλλαϊς*.

Το καλάι μαζί με το σπίρτο (υδροχλωρικό οξύ) και το νησαντήρι (χλωριούχο αμμώνιο) χρησιμοποιείται για την κάλυψη (το *καλάισμα*, το *γάνωμα*) τής εσωτερικής επιφάνειας των χάλκινων σκευών, για προστασία από την δηλητηριώδη οξειδωση τού χαλκού (αγουζά). Παλιότερα θυμάμαι στην οδό Μπιζανίου, στην δεξιά γωνία εισόδου στο χάνι τού Χαλβατζή –όπου υπήρχε σταθμός λεωφορείων– το καλατζίδικο τού Τζάμου. Επίσης, έναν περιφερόμενο γανωματή, με το τσουβάλι με τα χαλκώματα στην πλάτη, από την οδό Ατιντώνων. Πρόπερσι ήρθε στην Πρέβεζα ένας Βούλγαρος γανωματής και έστησε το τσαρδί του στο Νεκροταφείο. Πέρυσι (2018) το έστησε στο Κανάλι.

καληώρα σου/του

Επιφωνηματική έκφραση, ευχετική ή ειρωνική.

ΦΡ. Τ'ν ήβρηκες τ' πόρτα, καληώρα σ'; (Για κάποιον που άργησε ...)

¹⁹ ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΑΗΣ 1996, 66.

²⁰ ΛΗ-ΦΕΡΜΟΡ 2010, 337.

Και μια ιστορία από τον γάμο (προ μισού ... αιώνας) τής τρίτης εξαδέλφης μου Γιαννούλας:

Λίγο πριν τον γάμο είχε πεθάνει σε μικρή ηλικία ένας πρώτος μου ξάδερφος. Η ατμόσφαιρα στο τραπέζι μετά τον γάμο ήταν βαριά και «σιωπηλή». Δεν αποφάσιζε κανείς να τραγουδήσει ... σα να ήταν μνημόσυνο. Οπότε, κάποια στιγμή, ο κακόφωνος πατέρας μου αρχίζει να τραγουδάει τον *Μενούση*.

Η μάννα τής νύφης, η θεια-Χαρίκλεια, απ' την ανακούφισή της πού έσπασε η «πένθιμη» ατμόσφαιρα ...

– Μμμμ ... Φωνή καληώρα τ' ! ...

Το πράγμα, μετά, πήρε τον δρόμο του ...

καλοσκαιρίζω*

Το πρώτο –φρούτο συνήθως– που γευόμαστε στην εποχή του.

ΦΡ. Να 'σαι καλά, μωρέ Κώστα, που μάς έφερες το πεπονάκι να καλοσκαιρίσουμε!

Θεωρώ ότι προέρχεται από το *καλός καιρός*. Το *καλός* με την αρχική σημασία τού *ωραίος* (= στην ώρα του). Αυτό που είναι στην ώρα του είναι συνήθως όμορφο, εξ ου και η συνωνυμία *ωραίος – όμορφος*.

«Είναι αλήθεια ότι καμιά φορά παραφερόμασταν, χαλάγαμε τα δέντρα, δεν αφήναμε και κάτι για τον ... νοικοκύρη. Έστω να *καλοσκαιρίσει*, να δοκιμάσει κι αυτός ο φουκαράς, για να μάς ξαναφτιάξει, να τα βρούμε κι εμείς».²¹

καπόνι (το)

Ο ευνουχισμένος κόκορας.

Από το ιταλικό *carrone* < λατινικό *caro*.

Ο Γιώργος Μουστάκης στη μελέτη του *Η Πρέβεζα τον 18^ο Αιώνα* γράφει: «Η αυτοδιοίκηση που παραχώρησε η Βενετία στην κοινότητα τής Πρέβεζας συντέλεσε να συγκροτηθεί μία κοινωνία η οποία ζούσε με σπάνια για τα χρόνια εκείνα ελευθερία και τάξη, με πληθυσμό συνεχώς αυξανόμενο [...]

Οι Βενετοί σεβάστηκαν τα προνόμια μέχρι το τέλος και με το πέρασμα τού χρόνου η διοίκησή τους γινόταν περισσότερο σκιώδης. [...] Ο δε Πρεβεζάνος Ι. Φ. Δημάρατος γράφει: «Εις την περίοδον ταύτην αναφέρεται και η κωμική παράδοσις ότι ο αξιωματικός τής υπηρεσίας παρουσιαζόμενος ενώπιον τού διοικητού απήντα εις την ερώτησιν εάν υπάρχει τι ανακοινώσιμον εκ τής υπηρεσίας στερεοτύπως: niente eccellente, si grasson i caponi per la sue eccellente (ουδέν εξοχώτατε, παχύνομεν τα *καπόνια* δια την αυτού εξοχώτητα)».²²

Και η μεταφορική έννοια τής λέξης από τον Πρεβελάκη:

²¹ ΠΑΠΠΑΣ 2012, 79.

²² ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ 2002, 29.

«Πέντε ή έξι σκυλιά κάνανε χάμω ένα κουβάρι και ξεσκίζανε μιαν άσπρη λαγωνίκα σα να 'τανε ζουλάπι. Οι τρεις κυνηγοί κι ο καλόγερος, αντί να πέσουν να χωρίσουν τα ζευγάρια, τα παρακινούσανε στον πόλεμο.

– Για τ' όνομα τού Θεού! ... έσυρε δριμιά φωνή η θείά, και στάθηκε μ' απλωμένα χέρια μπρος στους άντρες· θ' αφήσετε να την ξεσκίσουν; Δεν τη βλέπετε από τα βυζιά πως είναι συνωρόγεννη;

– Άσε την κι είναι κλέφτρα! Έρχεται και μού κλέβει τον τραχανά πού 'χω στο λιακό να ξεραθεί, έκαμε ο καλόγερος χωρίς να σαλέψει από το σκαμνί του.

– Κάμετε πίσω τα σκυλιά σας! Δεν είστε χριστιανοί; Έσυρε δεύτερη φωνή στους κυνηγούς.

– Κοκκίνη! Πετούσα! Έκραξε ο ένας από δαύτους χωρίς μεγάλη προθυμιά.

Ο καλόγερος μπήκε στη μέση:

– Αφήστε τους, σας λέω, να την ξεσκίσουν! – Απάνω της, τής κλέφτρας!

– Καπόνι! Εσύ θα πεις κλέφτρα μια μάνα που βυζαίνει;

Τού την είχε δώσει κουτελάτη. Η καρδιά μου χόρτασε.²³

Γιατί, όμως, γίνεται (γινόταν, μάλλον) ο ευνουχισμός (το *καπονάρισμα*);

«Το σώμα τού ευνουχισμένου πτηνού αυξάνει υπερβολικά εις βάρος, το δε κρέας του γίνεται εξαιρετικά νόστιμον, και τρυφερόν».²⁴

καρακόνομαι*

Ξεπαγιάζω, πουντιάζω.

Θυμάμαι, ένα καλοκαίρι, την μικρούλα κόρη ενός εξαδέλφου μου από τον Λούρο, όταν βγήκε από τη θάλασσα, στο Πανόραμα, να λέει τουρτουρίζοντας: «Ούι, ούι ... καράκωσα, καράκωσα!»

Σκέφτομαι ότι μπορεί να είναι παραφθορά τού –αμάρτυρου για μένα– *κορακόνομαι*, δηλαδή γίνομαι μαύρος σαν τον κόρακα, και τούτο γιατί μαυρίζει κανείς από το πολύ κρύο. Γράφει σχετικώς ο Μακρυγιάννης (Ρουμελιώτης), όταν κατά τον Β' εμφύλιο (Οκτώβριος 1824 – Μάιος 1825) οι καλοί αγωνιστές τής Ρούμελης, εδήωσαν τούς κακούς κατοίκους τής Πελοποννήσου:

«Πήρα το μπαγιάκι μου και καμμίαν εικοσαριά, οπού είχα μάγκα εις το κονάκι μου, κ' έφυγα κρυφίως, χωρίς να μάθουνε αυτεινοί οι άτιμοι στρατιώτες μου, και κατεβαίνομε εις το ποτάμι. Ήταν κατεβασμένο, ότ' ήταν χειμώνας, των Χριστουγεννών· εγώ με το άτι μου κι' άλλα ζώα δυνατά, κιντυνέψαμε να περάσουμε. Αφού οι στρατιώτες μάθαν οπού 'φυγα κρυφίως, ακολούθησαν κοντά μου. Εις τον δρόμον ηύρανε τέσσερους Πελοποννήσιους και τούς πιάνουν και με την αράδα πέρασαν τούς μισούς από τ' ασκέρι εις το νόμο τους (οι άλλοι είχαν ζώα και πέρασαν). Αφού τούς πέρασαν πέρα από το ποτάμι –ήμουν κ' εγώ και είχα φωτιά αναμμένη με την μάγκα μου και

²³ ΠΡΕΒΕΛΑΚΗΣ 1959, 113.

²⁴ ΔΙΒΟΛΗΣ 1953, 256.

τρώγαμε ψωμί– βλέπω όλη αυτείνη την τυραγνίαν οπού κάναν αυτεινών των τέσσερων ανθρώπων, οπού τούς αφάνισαν εις το ποτάμι και *καταμαύρισαν σαν Αράπηδες από το κρύγιο* και δια το σπολλάτη οπού τούς σώσαν από το ποτάμι, είχαν και κάτι άρματα και τούς τα πήραν κ' εκείνα και τούς άφησαν γυμνούς· και κλαίγαν σαν μικρά παιδιά· και τρέμαν από το κρύον. Τούς λυπήθηκα πολύ και είπα ότι το θερίον είπαν θερίον κι' ο άνθρωπος είναι χερότερος». ²⁵

καρκαλέτσ(ι) (το)

1. Η μικρή ακρίδα· 2. Ο κοκκύτης.

Από το αλβανικό *karkalets* (= ακρίδα).

κόπλο (το)

Το ξύλο που ξεβράζεται στην ακτή.

Τη λέξη την πρωτάκουσα πριν δεκαετίες από Πρεβεζάνο ψαρά. Την περιλαμβάνει στο λεξιλόγιο τού βιβλίου του (1884) ο Σεραφείμ Ξενόπουλος. Τα λεξικά δεν την έχουν. Νομίζω ότι την αναφέρει και ο Μιχαήλ Μητσάκης, με τη μορφή *κόγολο*, στην κατωτέρω όμορφη περιγραφή:

«Και με το ψάθινο καπέλο της, το κοντόγυρο, λευκό, με τη στριμένη της πλεξίδα, τη μισόξανθη, με το βραχύ της φουστανάκι, που, καλόβολο, αφήνει να προβάλλουν τορνευτές οι κνήμες της, με τη λεπτή της μέση, και το ζεύγος το στρογγύλο των αρτιγεννήτων της μαστών, μικροκάμωτη κι ευλύγιστη, δροσερή και ευμελής, ροδοχρώματα κι' ακμαία, και αργή και σκεπτική, ανεβαίνει τον ανήφορο, παρά τ' αραιά σπίτια, μέσα στα λίγα χόρτα, χάμου στο γιαλό, στα *κόγολα*, στον άμμο, αποκάτ' απ' τον ορίζοντα, πλατύν». ²⁶

Σε επόμενο άρθρο θα δημοσιευθούν και άλλες λέξεις

ΣΟΦ

²⁵ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ 2014, 103.

²⁶ ΜΗΤΣΑΚΗΣ 1956, 122.

Βιβλιογραφία

- ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ Σπ. Π., 2001, *Ιστορία Αλή Πασά τού Τεπελενλή*, ττ. Ι-ΙΙ, Ιωάννινα
- ΒΑΣΙΛΙΑΣ Η. Β., 2012, *Απαντα*, επιμ. Ν. Δ. Καράμπελας, Πρέβεζα
- ΔΗΜΑΣ Σπ., 1978, Πρεβεζάνικη τοπολαλιά, *Πρεβεζάνικα Χρονικά* 2, 34-35
- ΔΙΒΟΛΗΣ Γ. Λ., 1953, *Πλήρης Πραγματεία Ορνιθοκομίας*, Β' έκδ., Αθήνα
- ΚΑΡΤΕΖΙΝΗΣ Κ., 2007, *Ιστορίες από τη ζωή μου*, Πρέβεζα
- ΚΟΚΚΙΝΟΣ Δ., 1956, *Η Ελληνική Επανάσταση*, ττ. 1-12, Αθήνα
- ΛΗ-ΦΕΡΜΟΡ Π., 2010, *Ρούμελη. Οδοιπορικό στη Βόρεια Ελλάδα*, Αθήνα
- ΜΑΖΑΡΑΚΗ Δ., 1984, *Το λαϊκό κλαρίνο στην Ελλάδα*, Αθήνα
- ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ Ι., 2014, *Απομνημονεύματα*, τ. Α', Αθήνα
- ΜΑΡΞ Κ., 1974, *Χειρόγραφα 1844*, Αθήνα
- ΜΗΤΣΑΚΗΣ Μ., 1956, *Το Έργον του*, Αθήνα
- ΜΟΥΖΕΛΗΣ Ν., 2010, Πρόλογος, στο: Μ. ΒΕΜΠΕΡ, *Η Προτεσταντική Ηθική και το Πνεύμα τού Καπιταλισμού*, Αθήνα, 9-13
- ΝΤΟΥΣΙΑΣ Σ., 1992, *Εκτέλεση*, Πρέβεζα
- ΠΑΝΟΣ Ν. Ι., 2016, *Λησμονημένοι ήρωες*, Φιλιπιάδα
- ΠΑΠΠΑΣ Δ. Στ., 2012, Περιβολάρηδες και μπαξεβάνοι στον Μανάβη, *Τζουμερκιώτικα Χρονικά* 13, 69-79
- ΠΑΠΠΑΣ Δ. Στ., 2014, Της κόφτρας ... αγκαλιάσματα, *Τζουμερκιώτικα Χρονικά* 15, 75-81
- ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ Η., 1979, *Ρεμπέτικα Τραγούδια*, Αθήνα
- ΠΟΥΛΑΣ Ι., 2011, *Ένα μικρό λάθος*, Αθήνα
- ΠΡΕΒΕΛΑΚΗΣ Π., 1959, *Ο Ήλιος τού Θανάτου*, Αθήνα
- ΣΚΙΑΘΑΣ Κ., 2014, *Τα Ερωτικά τού '21*, Πάτρα
- ΣΤΑΜΟΥ Λ. Α., 2014, Το 'χασε το γρέκι, *Τζουμερκιώτικα Χρονικά* 15, 85-92
- ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ Χ., 1996, *Διηγήματα από τα χρόνια τής σκλαβιάς*, Θεσσαλονίκη